

Ks. prof. UWM dr hab. Mieczysław Różański
Wydział Prawa i Administracji
Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie

Olsztyn, 27. 06. 2020 r.

Recenzja dysertacji doktorskiej Pana magistra Wojciecha Malesy „Parafia katolicka jako jednostka Trzeciego Sektora” Łódź 2020, ss. 277.

Uwagi wstępne

Recenzowana dysertacja doktorska powstała pod kierunkiem ks. prof. dra hab. Grzegorza Leszczyńskiego w Katedrze Teorii i Filozofii Prawa na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Łódzkiego.

Przedmiotem recenzji jest ocena, czy rozprawa doktorska Pana magistra Wojciecha Malesy spełnia wymogi określone w art. 13 ustawy z 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (t.j. Dz. U. z 2017, poz. 1789. z późn. zm.), z którego wynika, że winna ona stanowić oryginalne rozwiązanie problemu naukowego lub oryginalne dokonanie artystyczne oraz wykazać ogólną wiedzę teoretyczną kandydata w danej dyscyplinie naukowej lub artystycznej, a także umiejętność samodzielnego prowadzenia pracy naukowej lub artystycznej.

Ocenę przedstawiono w następującym układzie:

1. konstrukcja pracy
2. źródła i literatura
3. krytyczne omówienie zawartości merytorycznej i układu pracy

4. uwagi końcowe
5. wnioski końcowe

1. Konstrukcja pracy

Funkcjonowanie Kościoła katolickiego od samego początku istnienia ukierunkowane było nie tylko na rozwoju duchowości, która przejawiała się w prowadzeniu ludzi do Boga i pogłębianie ich relacji metafizycznych, ale także na działalności o charakterze oświatowym i charytatywno- społecznym. Pierwsze przypadki takich form działania znaleźć można w Dziejach Apostolskich, gdzie ustanowiono diakonów, którzy mieliby zajmować się utrzymaniem sierot i wdów. W latach późniejszych aktywność oświatowa i społeczno-charytatywna zaczęła posiadać normy prawne, które uchwalane były na soborach powszechnych i synodach prowincjonalnych oraz diecezjalnych. Opierała się przede wszystkim na wskazanych wyżej obszarach. W późniejszych wiekach ta działalność została przyjęta przez instytucje państwowe i to one zaczynają tworzyć konstrukcje prawne w ramach których działają i funkcjonują także instytucje kościelne, w tym parafie nadal realizujące to posłannictwo. Można by wskazywać na najróżniejsze konstrukcje i przykłady jakie zostały wytworzone w ciągu dziejów i funkcjonują do dnia dzisiejszego. Warto w tym miejscu wspomnieć tylko, że niezależnie od tego jakie są istotne cele stawiane przez jednostki prawne, to sposób działania instytucji kościelnych i świeckich w zakreślonych wyżej obszarach są takie same. Po przemianach ustrojowych z 1989 r. instytucje kościelne w Polsce uzyskały na nowo osobowość prawną co dało im asumpt do rozwoju działania, które w obecnym systemie prawnym określany jest mianem Trzeciego Sektora.

Temat dysertacji "Parafia katolicka jako jednostka Trzeciego Sektora" nie jest sformułowany poprawnie. Polskie prawo wyznaniowe nie zna pojęcia parafia katolicka, funkcjonuje w nim pojęcie parafia, która określana jest jako najmniejsza jednostka administracyjna związku wyznaniowego, jeśli takiego pojęcia używa w prawie wewnętrznym. Autor we wstępie wyjaśnia, że będzie podejmował badania

dotyczące funkcjonowania Kościoła katolickiego, zatem przyjęty przez jego tytuł jest pochodną potocznego rozumienia koniunkcji parafii i Kościoła katolickiego. Dlatego należałoby zmienić tytuł rozprawy na taki, który będzie bardziej odpowiadał założonemu treściowo zagadnieniu. Powinien on brzmieć "Parafia Kościoła rzymskokatolickiego jako jednostka Trzeciego Sektora".

Praca składa się z 4 rozdziałów. Ponadto w pracy znalazły się wykaz skrótów, wstęp, zakończenie i bibliografia. Konstrukcję pracy należy uznać za właściwą.

Spis treści w pracy nie odpowiada jej zawartości treściowej. Doktorant nie wykazał w nim wszystkich podpunktów, które zostały zamieszczone w dysertacji. Dla przykładu należy podać jeden z rozdziałów wskazany w spisie treści. Rozdział pierwszy - *Motywy funkcjonowania Trzeciego Sektora* (s. 11). Składa się on z trzech podrozdziałów: 1.1 Idea Trzeciego Sektora (s. 11), 1.2 Podstawy społecznej działalności Kościoła katolickiego (s. 35); 1.3 Krajobraz organizacji pozarządowych w Polsce (s. 54). Natomiast zawartość treściowa tego rozdziału w treści zawiera jeszcze dodatkowe podziały zawartości: 1.1. Idea Trzeciego Sektora - dzieli się na następujące mniej mniejsze jednostki redakcyjne: 1.1.1. Społeczeństwo obywatelskie (s. 11), 1.1.2. Trzecie Sektor (s. 15), 1.1.3 Specyfika funkcjonowania Trzeciego Sektora w Polsce (s. 24), 1.1.4. Podsumowanie; Podrozdział 1.2 Podstawy społecznej działalności Kościoła katolickiego (s. 35) dzieli się na: 1.2.1. Rozumienie Kościoła (s. 35), 1.2.2. Zarys genezy (s. 36), 1.2.3. Przymioty (s. 37), 1.2.4 Misja (s. 39), 1.2.5. Członkowie Kościoła (s. 40), Wybrane teologiczne podstawy działalności społecznej (s. 41), 1.2.6 Zadania Kościoła instytucjonalnego wobec świata (s. 47), 1.2.7. Rozwój działalności społecznej Kościoła (s. 49), 1.2.9 Działalność społeczna Kościoła w realiach Polski (s. 50); 1.3 Krajobraz organizacji pozarządowych w Polsce (s. 54). Ostatni podrozdział składa się z następujących jednostek redakcyjnych: 1.3.1 Definicje legalne (s. 54), 1.3.2 Katalogi podmiotów (s. 58), 1.3.3. Przesłanki kwalifikujące i wyłączające (s. 62), 1.3.4 Systematyka synchroniczna i diachroniczna (s. 71). Taki sam błąd znajduje się w kolejnych o rozdziałach. Brak mniejszych jednostek redakcyjnych pracy w spisie treści nie do

końca daje możliwość spojrzenia jakie faktycznie treści są zawarte w każdym z poszczególnych rozdziałów.

2. Źródła i literatura

Pozytywnie należy ocenić wykorzystane przez Pana magistra źródła do napisania pracy doktorskiej. Korzystał ze źródeł prawnych Kościoła katolickiego i aktów normatywnych prawa polskiego. Zastosował podział związany z hierarchią źródeł prawnych prawa kościelnego i podzielili je na prawo powszechne, prawo partykularne i nauczanie. Natomiast w odniesieniu do prawa świeckiego podzielili je na akty normatywne, orzeczenia inne dokumenty. Taki podział źródeł jest słuszny, przy czym Doktorant nie zastosował wewnątrz odpowiednich części układu alfabetycznego tylko układ chronologiczny (s. 258-265). Trudno jest orzec jakie przesłanki kierowały Autorem. Zawarte są tam bowiem rozporządzenia w układzie chronologicznym i uchwały, zarządzenia Rad Miejskich oraz innych organów państwowych. Kolejna część bibliografii to literatura podzielona na literaturę przedmiotu i literaturę pomocniczą. Trudno jest odczytać jakie względy merytoryczne kierowały Doktorantem. Co uważał za literaturę przedmiotu, a co za literaturę pomocniczą. Do pierwszej z tych grup należałoby zaliczyć między innymi publikacje, które znalazły się w drugiej części: np. G. Gura, *Fundacje kościelne w prawie polskim i niemieckim*, Warszawa 2018; E. Szot, *Kościół w przeciwdziałaniu ubóstwu i wykluczeniu społecznemu, doktryna studia społeczno polityczne*, "Doctrina Studia społeczno-polityczne" 7/2010. W sumie wykorzystał Pan magister 145 opracowań zamieszczanych w różnych periodykach naukowych.

W bibliografii nie zostały zamieszczone materiały archiwalne, na które powołuje się Autor. W przypisie 128 i 129. (s. 95) powołuje się on na Archiwum Akt Nowych w Warszawie, ale adnotacji o tych wykorzystanych materiałach nie podał w bibliografii. Podobnie brakuje w bibliografii wykorzystanych w pracy druków sejmowych (przypis 240, s. 101).

3. Krytyczne omówienie zawartości merytorycznej i układu pracy

We wstępie (s. 5–10) Doktorant zarysował cele jakie stawia w podejmowanej dysertacji. Wskazał, że „celem podstawowym... jest określenie granic możliwości działania parafii katolickiej w sferze pożytku publicznego na gruncie prawa polskiego przy uwzględnieniu reżimu wynikającego z prawa kanonicznego” (s. 8). Wskazał także na tezy dodatkowe, które będzie starał się udowodnić. Jedną z nich jest wskazanie na zadania publiczne, które podejmowane są w parafii, czy faktycznie pokrywają się z art. 3 ust. 3 w nawiązaniu do art. 4 ust. 1 ustawy o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie. Są one finansowane ze źródeł publicznych oraz mają wsparcie osobowe w postaci wolontariatu (s. 8-9). Podał także realizowane metody badawcze. Określił, że zastosowane będą „metoda analityczna, syntetyczna bazująca na dostępnych w aktualnych wynikach badań” oraz „metoda obserwacyjna” (s. 9). Nie wskazał natomiast na dwie metody, którymi się często w pracy posługuje, czyli na metodzie dogmatycznej i porównawczej. Niestety we wstępie brak zarysowania układu treści dysertacji. Autor nie wskazuje co będzie treścią poszczególnych rozdziałów i nie stawia szczegółowych tez nad którymi będzie pracował.

Rozdział I (s. 11-76), który nosi tytuł *Motywy funkcjonowania trzeciego sektora*. W zamyśle autora jest rozdziałem wprowadzającym, który ma na celu określenie czym jest Trzeci Sektor w ramach funkcjonowania społeczeństwa obywatelskiego. Doktorant dość precyzyjnie określa cechy i modele funkcjonowania Trzeciego Sektora oraz daje jego podstawy prawne w Polsce po przemianach ustrojowych. Wskazuje także na podstawy społecznej działalności kościoła, które w przyszłości wejdą w skład działalności Trzeciego Sektora. W tym celu Autor dysertacji dokonał wyjaśnienia podstaw instytucjonalnych Kościoła oraz teologicznych podstaw w działalności społecznej. Tak zbudowany rozdział ukazuje

podstawowe elementy dotyczące funkcjonowania instytucji Trzeciego Sektora i wprowadza w dalsze zagadnienia.

Rozdział II - *Parafia Kościoła katolickiego w polskiej przestrzeni publicznej* (s. 77-150). Zgodnie z określonym w tytule problemem zakreśla przestrzeń publicznej działalności parafii w oparciu o przepisy prawa kanonicznego Kościoła katolickiego oraz prawa państwowego. Autor w odniesieniu do historii prawa kanonicznego stawia dość niezrozumiałe tezy. Opisując powstawanie parafii poprawnie zakreśla czas ich powstawania w okresie starożytnym, dlatego z pewnym zdziwieniem można przeczytać, że "dopiero z czasem parafie stały się częściami diecezji, co zostało nakazane w dokumentach soboru trydenckiego i funkcjonuje współcześnie" (s. 78-79). Sugerowałoby to że istniały parafie jako utworzone samodzielnie w innej strukturze, poza diecezjami, a takie przypadki w historii instytucji parafii nie miały miejsca.

Osobowość prawna parafii we współczesnym prawie polskim, po II wojnie światowej, wprowadzona została na mocy ustawy 17 maja 1989 r. o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego w Rzeczypospolitej Polskiej (Dz. U. z 2019, poz. 1347). Ma ona charakter deklaracyjno-informacyjny, co oznacza że powołanie nowej parafii zależy tylko od kompetentnej władzy kościelnej. Prawo polskie nie zajmuje się zakresem kompetencji parafii pozostawiając jej cele, zadania i funkcje kompetentnej władzy związku wyznaniowego. Doktorant słusznie w tym rozdziale opowiada się i postuluje utworzenie rejestru wyznaniowych osób prawnych, w którym zawarte zostałyby między innymi imię i nazwisko osoby piastującej funkcję organu jednostki oraz jego kompetencje (s. 95-96). W dalszych rozważaniach Autor dysertacji przedstawia parafię w przestrzeni prawnej według klucza określonego w art. 4. ust. 1 ustawy z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i wolontariacie. (t.j. Dz. U. z 2020, poz. 1057). Dzięki tak przyjętej systematyce wskazuje na wszystkie te elementy, które zawiera ustawa określająca Trzeci Sektor oraz zestawia to z prawem powszechnym Kościoła katolickiego, co stanowi pewien niedosyt. Autor wskazuje, że prawodawstwo

kościelne jest rozbudowane. Kodeks prawa kanonicznego ma charakter ogólny, a oprócz tego wydawane są akty prawne przez Stolicę Apostolską, Konferencję Episkopatu i biskupów diecezjalnych (s. 117), dlatego przeanalizowanie tych wszystkich źródeł przekraczałoby normy pracy, ale jednocześnie we wstępie wskazuje, że analiza dotyczyć będzie województwa łódzkiego i archidiecezji łódzkiej dlatego, w tym miejscu warto byłoby wskazać na podstawy prawne prawa partykularnego obowiązujące w tej archidiecezji.

Ostatnia część tego rozdziału wskazuje na funkcjonowanie parafii jako organizacji Trzeciego Sektora lub też wytworzenia przez nią jednostek powiązanych działających w tym Sektorze. Doktorant analizuje takie instytucje funkcjonujące na terenie województwa łódzkiego, choć należy stwierdzić że większość z nich nie funkcjonuje na terenie Archidiecezji Łódzkiej, oraz instytucje kościelne, które są nie są związane z działaniem parafii np. Centrum Służby Rodzinie w Łodzi (s. 138), Centrum Idei ku Demokracji w Piotrkowie Trybunalskim (s. 139), Akcja Katolicka (s. 144).

Trzeci rozdział - *Finansowanie działalności parafii* (s. 151-208) został poświęcony podstawowym rodzajom finansowania parafii. Z racji na duże zróżnicowanie ich form w poszczególnych diecezjach w Polsce, Doktorant zaznaczył, że analiza tradycyjnych form finansowania ograniczona zostanie do modelu, realizowanego na terenie archidiecezji łódzkiej. Analiza przepisów dotyczących tradycyjnych form finansowania dokonana została w oparciu o wskazania III Synodu Archidiecezji Łódzkiej. W dalszej części Pan magister dokonuje analizy innych - zewnętrznych form finansowania - z subwencji i dotacji, o której może starać się parafia oraz ze środków rządowych i samorządowych. Wskazuje na Fundusz Kościelny i dotacje celowe które służyły realizowaniu przez nią określonych zadań publicznych.

Ostatni rozdział pracy *Praktyka realizacji zadań publicznych przez parafie w województwie łódzkim* (s. 209-254) oparty został na badaniach własnych, co jak zaznacza Doktorant, „celem niniejszego rozdziału jest udzielenie odpowiedzi na

pytanie o to, czy parafie faktycznie działają w sferze pożytku publicznego, a przez to czy można je zaliczyć do organizacji Trzeciego Sektora” (s. 209). Podział tego rozdziału ma charakter merytoryczny i podzielony został na sfery działalności. Jako pierwsza omówiona została działalność w sferze kultury i dziedzictwa narodowego. Obejmuje ona ochronę zabytków, która finansowana jest z dotacji ze środków Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego oraz z Funduszu Kościelnego, a także innych źródeł, m.in. Łódzkiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, województwa łódzkiego, powiatów i gmin. Doktorant wskazując wartości liczbowe dotyczące Polski określił jaka ich część przypadała na województwo łódzkie. Szkoda że nie dołączył wykazu parafii, które takie dotacje otrzymały.

Działalność o charakterze charytatywno-opiekuńczej opisana została poprzez funkcjonowanie Caritas, a w jej ramach parafialnych zespołów Caritas oraz akcji podejmowanych przez poszczególne parafie. Działania te finansowane były ze środków własnych oraz dotacji instytucji państwowych. Inne rodzaje działalności dotyczą szkolnictwa wyższego, średniego, podstawowego oraz placówek oświatowych. także w tej części dobrze byłoby podać zestawienie instytucji, które taką pomoc otrzymały.

4. Uwagi końcowe

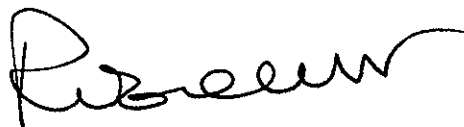
Autor dysertacji nie ustrzegł się błędów stylistycznych i interpunkcyjnych, których na szczęście nie ma w pracy zbyt wiele. Nie będę ich wymieniał, choć staranna korekta teksty byłaby konieczna.

Ogólnie należy zauważyć, że dysertacja napisana jest poprawnym, komunikatywnym językiem, chociaż występują w niej pewne niejasności i powtórzenia. Odsyłacze i przypisy skonstruowane są przeważnie bez większych usterek. Z powodów technicznych w pracy doktorskiej występują puste strony (s. 150, 208). Wartość merytoryczna opiniowanej dysertacji nie budzi wątpliwości, że spełnia wymogi ustawowe.

4. Wnioski końcowe

Recenzowana praca doktorska Pana magistra Wojciecha Malesy spełnia wymogi określone w art. 13 p. 1 ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki i wnoszę do Komisji Uniwersytetu Łódzkiego do spraw stopni naukowych w dyscyplinie nauki prawne o dalsze kontynuowanie przewodu doktorskiego.

Z wyrazami szacunku

ks. prof. UWM dr hab. Mieczysław Różański